

DE NEDERLANDSE SOCIOLOGIE EN DE NSV

Harry B.G. Ganzeboom

Wie vormen momenteel de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV), welke doelen streeft zij na, hoe doet zij dat en hoe verhoudt zij zich tot de Nederlandse sociologie?

De NSV werd in 1936 opgericht als een actiegroep van hen die de sociologie universitair wilden gaan bedrijven en bleef tot in de jaren zestig het geleerd genootschap van degenen die als socioloog aan de universiteit verbonden waren. Lidmaatschap van de beroepsvereniging kon lange tijd alleen op uitnodiging verkregen worden en verbond zo allen die op academisch niveau de sociologie beoefenden. Vanaf het einde van de jaren zestig werd het lidmaatschap opengesteld voor allen die als socioloog afstudeerden. In *FACTA 4* (1997) 4 documenteert Gerdy Bijleveld dat deze opening van het lidmaatschap in de laatste 25 jaar nauwelijks heeft geleid tot een toename van het aantal leden. Het ledental schommelde steeds tussen de 750 en 900 (het is nu 756), terwijl in die tijd het cumulatief aantal afgestudeerden in de sociologie gestaag is toegenomen. Bijleveld schat op basis van CBS-gegevens dat er in 1970 ongeveer tweeduizend afgestudeerden waren, nu wellicht negenduizend. Vervolgens becijfert ze dat de penetratiegraad van de NSV in de sociologische gemeenschap, die in de jaren vijftig nagenoeg 100 procent was, sinds 1970 is afgenomen van 40 procent naar een magere 8 procent. Haar conclusie is dan ook dat de NSV het als beroepsvereniging niet goed doet. Naar mijn mening is Bijlevelds analyse iets te oppervlakkig. Haar uitgangspunt dat iedereen die in sociologie afstudeert, de sociologie als beroep bedrijft of althans met de sociologie verbonden wenst te blijven, is niet houdbaar: de meerderheid van de afgestudeerde sociologen komt in banen terecht waaraan niet het predikaat 'socioloog' verbonden is. Het aantal personen die 'socioloog' als beroep opgeven, is zo gering dat er ook met de zeer grote steekproeven in de Enquête Beroepsbevolking geen zinnig woord over te zeggen valt, behalve dat het er aanzienlijk minder zijn dan de negenduizend die Bijleveld op basis van het aantal afgestudeerden verwacht. Misschien zijn het

er duizend, misschien tweeduizend, maar vast niet veel meer. Ook velen van deze tweeduizend werken in banen die niet exclusief sociologisch te noemen zijn, omdat daarin ook afgestudeerden van verwante en ook niet zulke verwante disciplines terecht kunnen.

Beroepsprofiel

Wat is eigenlijk het beroepsprofiel van de socioloog? Of, wat zijn typisch sociologische beroepsprofielen? Naar mijn mening bestaat er eigenlijk maar één beroepsprofiel waarop sociologisch opgeleiden het volstrekt exclusieve bezit hebben, en dat is 'universitair medewerker sociologie'. Dat wil zeggen: diegenen die onderzoek doen en onderwijs geven in een universitair verband vanuit een sociologische achtergrond en vanuit de klassieke sociologische probleemstellingen aan studenten die sociologie als hoofd- of bijvak doen. Daarnaast is er nog wel een aantal beroepen te noemen die een betrekkelijk sterke band met de sociologie kunnen hebben, maar waar die band niet echt exclusief is. 'Sociaal-wetenschappelijk onderzoekers' kunnen veel verschillende achtergronden hebben, de sociologie kan daarvan een belangrijke zijn. Vanuit mijn eigen specialisatie ben ik geneigd om te zeggen dat met name in het kwantitatieve enquête-onderzoek sociologen met succes de competitie met andere disciplines zoals de psychologie, economie en de geografie kunnen aangaan. Dat zou aanleiding voor de beroepsvereniging moeten zijn om bij haar activiteiten en bijvoorbeeld bij formulering van de beroepscode met name in die richting te kijken. Anderen zouden misschien hetzelfde claimen voor kwalitatief gerichte onderzoekers, maar persoonlijk vrees ik dat hier de concurrentie van antropologen, psychologen en journalisten te sterk is om een eigen beroepsprofiel te kunnen claimen. Ook binnen

het organisatieadvieswerk en in beleidsvoorbereidende functies zijn veel sociologisch opgeleiden werkzaam - en ongetwijfeld ondervinden zij daarbij veel nut van hun sociologische oriëntatie - maar men kan het organisatie- en beleidsadviseurs moeilijk kwalijk nemen dat zij zich in eerste instantie verbroederen met hun collega's afkomstig uit andere disciplines en met hen tot consensus over hun vak proberen te komen.

NSV

Het lijkt een wat circulaire, zo niet incestueuze stellingname: socioloog zijn slechts zij die er hun vak van maken anderen in te wijden in de geheimen van hun vak. Bij anderen ligt het veel minder voor de hand dat zij zich nog socioloog noemen en zich tot de NSV wenden voor de behartiging van hun beroepsbelangen. Toch liggen de zaken zo en het is mijn overtuiging dat de NSV haar koers ook moet sturen naar een omgeving waarin sociologie primair het academisch vak is wat zij is en wat zij in feite in de afgelopen decennia ook steeds geweest is. Voor mijn voorgangers zou dit een wat vreemde uitspraak zijn geweest; lange tijd bestond de overtuiging dat de beroepsvereniging er juist moet zijn voor degenen die het vak buiten de universiteit beoefenen. In mijn periode als voorzitter van de NSV ben ik tot de stellige overtuiging gekomen dat juist degenen die het vak op de universiteiten beoefenen, behoefte hebben aan een beroepsvereniging. Ik wil over de relatie tussen de Nederlandse sociologie en de NSV twee verwante stellingenponeren. Ten eerste kan de universitaire sociologie in Nederland best een actieve beroepsvereniging gebruiken en dient de beroepsvereniging zich primair te richten op de universitaire sociologie. Ten tweede is de beste manier om buiten-universitaire sociologen aan het vak te binden ze (weer) in contact te brengen met de universitaire sociologie.

Universitaire sociologie

De universitaire sociologie in Nederland bestaat op dit moment uit zes sociologie-opleidingen (in Amsterdam (UvA), Rotterdam, Utrecht, Tilburg, Nijmegen en Groningen), die elk ver-

zorgd worden door een enkele vakgroep sociologie. Op drie plaatsen kan het vak als (groot) bijvak gekozen worden, namelijk in Amsterdam aan de VU, Wageningen en Leiden. In elk van die drie plaatsen bestaat ook een vakgroep sociologie, of althans een vakgroep die de bijvakopleiding sociologie verzorgt. Naar mijn schatting hebben de gezamenlijke universitaire

Onder de leden zijn de hoogste universitaire rangen goed vertegenwoordigd. 14 Procent van de NSV-leden is zelfs hoogleraar (ruim honderd personen); de ene helft bij een vakgroep sociologie, de andere bij andere vakgroepen.

Zo bezien doet de NSV het zo slecht nog niet bij de penetratie van de discipline. De NSV is op dit moment ei-

Tabel 1: (Voormalige) werkkring van NSV-leden

Universiteit	59%
bij vakgroepen sociologie	28%
andere vakgroepen	31%
Hoogleraar	14%
Universitair hoofddocent	15%
Universitair docent	13%
AIO/OIO/Postdoc	17%
HBO, VWO	7%
CBS, SCP etc.	7%
Overheid	7%
Semi-overheid	8%
Particulier	11%

Bron: NSV-ledenadministratie, N=429.

zakgroepen sociologie driehonderd personen in dienst. Dat betekent niet dat er geen universitaire sociologen werkzaam zijn buiten de vakgroepen die primair verantwoordelijk zijn voor de opleidingen sociologie. In mijn eigen universiteit, de Universiteit Utrecht, werken bijvoorbeeld meer sociologisch opgeleiden buiten de Vakgroep Sociologie dan daarbinnen, en de situatie is elders niet anders.

Van de NSV-leden is bijna 60 procent verbonden aan een universiteit (of verbonden geweest voor pensioering). (Zie Tabel 1) Meer dan tweehonderd leden (28 procent) werken bij een van de vakgroepen sociologie of bij een onderzoekschool die mede sociologisch gericht is (ASSR, AWSB, ICS). Ruim 31 procent van de NSV-leden is verbonden aan andere universitaire vakgroepen.

genlijk in hoge mate wat ze tot het eind van de jaren zestig steeds bedoelde te zijn: een club van universitaire sociologen, voor het merendeel van de hogere universitaire rangen, min of meer een professorenclub.

Wetenschap en ook de sociologie bestaan daarnaast uit geschriften: boeken en tijdschriften. Op het terrein van tijdschriften zien we eenzelfde ontwikkeling als bij universitaire opleidingen en onderzoeksinstituten: ze hebben de neiging zich interdisciplinair te verbreden, soms zelfs zich meer interdisciplinair voor te doen dan ze zijn. Ik reken *Mens en Maatschappij*, *Sociologische Gids*, het *Amsterdams Sociologische Tijdschrift*, *Sociale Wetenschappen* tot de min of meer puur sociologische tijdschriften, hoewel alle zich wat breder profileren. De NSV is momenteel verbonden met

geen van deze tijdschriften, of liever gezegd met alle: via ons reductiepakket proberen we het voortbestaan van al deze tijdschriften te bevorderen. Ten minste een van de tijdschriften valt bij 35 procent van de NSV-leden in de bus, voor het merendeel universitaire leden.

In Figuur 1 is het profiel van de NSV-leden nader in kaart gebracht, een schaling naar leeftijd, universiteit van afstuderen, functie en tijdschriftabon-

buitenuniversitaire functie. Aio-leden vinden we relatief veel op de KUN, terwijl de universitaire middenrangen in het centrum van de figuur liggen. De hoogleraren vinden we op een aparte plaats, zover mogelijk weg van de buitenuniversitaire functies en in de buurt van vier van de vijf tijdschriften, waaronder *Mens en Maatschappij* het grootste is. Het *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* onderscheidt zich: het wordt relatief vaak door Amsterdammers en buiten-

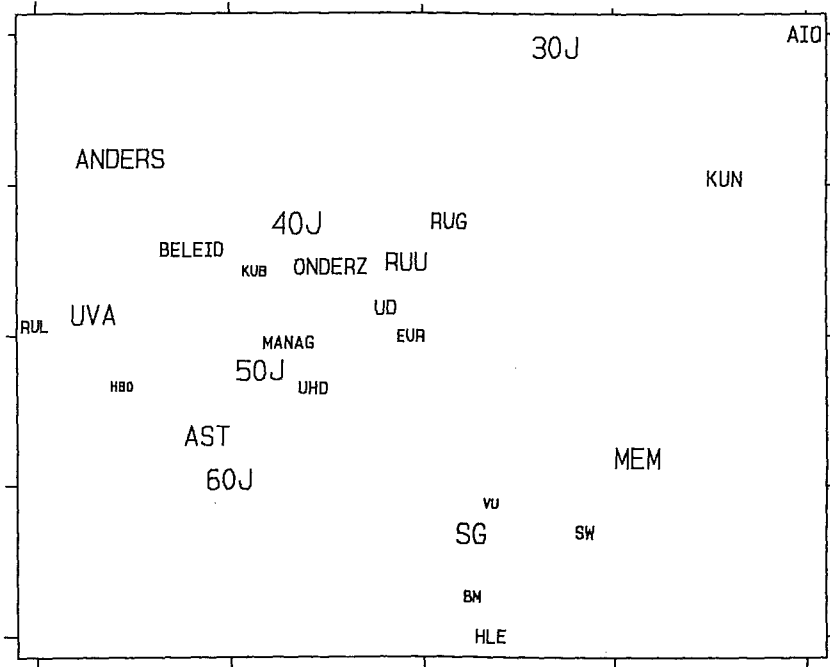
schrijft voor zijn eigen gelovigen. Die situatie is gevaarlijk: zij herbergt de potentie van verketterij en academische sluipmoord, kortom Noord-Ierse toestanden. Gelukkig betreft het hier slechts een symbolisch slagveld. Erger is wat deze situatie aan externe effecten voor de discipline teweegbrengt. De Nederlandse sociologie kan niet bogen op een consensus over hoe een socioloog moet worden opgeleid, welk minimum aan vaardigheden en kennis een potentiële werkgever kan verwachten, wat nu een goed onderzoek is en wat niet, en hoe je een artikel moet schrijven.

Een saillant bewijsstuk voor de verzuiling van de Nederlandse sociologie vindt men door onder de universitaire NSV-leden de universiteit van afstuderen te vergelijken met de universiteit waar men nu in dienst is. Tabel 2 laat zien dat er wel erg weinig mobiliteit onder de Nederlandse universitaire sociologen zit: bijna 60 procent werkt op de universiteit van afstuderen en dit getal is op bijna alle universiteiten hetzelfde.

Het is een illusie dat de NSV de breuklijnen in de Nederlandse sociologie gemakkelijk zou kunnen overbruggen. Daarvoor zouden een veel grotere academische mobiliteit en een echt nationale arbeidsmarkt voor sociologen, ook op senior niveau, vereist zijn. Pas als mensen niet meer gaan werken op het instituut waar ze zijn opgeleid en regelmatig van plaats verwisselen, kun je tot een vervaging van breuklijnen en meer gemeenschappelijke standaards komen.

Het opruimen van onze verdeeldheid via meer academische mobiliteit is wellicht onrealistisch, maar laten we dan in ieder geval de klassieke Nederlandse oplossing gebruiken van de religieuze tegenstellingen: het verzuilings-systeem, waarin de gelovigen in het dagelijks leven elkaar met rust laten, maar aan de top tussen de leidsmannen vreedzaam overleg en consensusvorming plaatsvindt. Daar is in mijn ogen de plek van de NSV: zij moet de Nederlandse sociologen ten minste af en toe allemaal met elkaar in contact brengen en de gelegenheid geven zich op zijn minst aan elkaar te ergeren. Buiten de NSV bestaat er geen enkel orgaan of instituut waarin we gelegenheid hebben om el-

Figuur 1: Profiel van de leden van de NSV

Noot: Princals analyse. Bron: Ledenadministratie NSV, N=425. De grootte van de symbolen is evenredig met de grootte van de betrokken groep. Variabelen: Leeftijd [30J .. 60J], universiteit van afstuderen [RUL, UvA, RUL, EUR, RUU, RUG, KUN], functie [HLE: hoogleraar, UD: universiteit docent, UHD: universitair hoofddocent, HBO: docent HBO, AIO: AIO, OIO, post-doc, ONDERZ: onderzoeker buiten universiteiten, BELEID: beleid en advies, MANAG: management, ANDERS: overige functies], tijdschriften [MEM: Mens en Maatschappij, SG: Sociologische Gids, AST: Amsterdams Sociologisch Tijdschrift, SW: Sociale Wetenschappen, BM: Beleid en Maatschappij]

nementen.

De meest interessante dimensie is die naar universiteit: geheel links vinden we de grote groep UvA-afgestudeerden, nauw vergezeld van de RUL, terwijl het andere extreem door de KUN wordt gevormd. De andere universiteiten bevinden zich in het midden. Gecorreleerd met de ordening naar afstudeerstad is die naar leeftijd: NSV-leden die op de KUN studeerden, zijn relatief vaak jong, terwijl de leden van de UvA juist in doorsnee ouder zijn. Relatief veel UvA-afgestudeerden zijn werkzaam als docent in het HBO, in beleid, management of een andere

universitaire leden gelezen.

Waar is nu de plek van de NSV in dit toch rijk geschakeerde landschap van de Nederlandse sociologie? Ik zou zeggen: in het midden. Of men nu de situatie van de vaderlandse sociologie schetst aan de hand van vakgroepen, opleidingen, onderzoekscholen of tijdschriften, telkens weer stuit men namelijk op de omstandigheid dat er stevige breuklijnen in het landschap zitten. De Nederlandse sociologie weerspiegelt het klassieke beeld van de Nederlandse samenleving als een verzuilde: iedereen leeft binnen zijn eigen religieuze gemeenschap en

Tabel 2: Zelfrecrutering: universiteit van aanstelling naar universiteit van afstuderen.
N= 191 NSV leden met universitaire aanstellingen.

PLAATS STUDIE	WERK-PLAATS	KUN	RUG	RUU	EUR	KUB	RUL	UVA	VU	Totaal
KUN		<u>67%</u>		19%	4%	13%		7%	7%	35
RUG		3%	<u>72%</u>	8%	8%		29%	4%	7%	29
RUU		17%	4%	<u>53%</u>	8%	19%		14%		40
EUR			4%	4%	<u>46%</u>			4%		16
KUB				2%	12%	<u>56%</u>			15%	15
RUL		7%	8%	4%	8%		<u>14%</u>	7%		11
UVA		7%	12%	8%	13%	13%	57%	<u>57%</u>		34
VU				2%				7%	<u>62%</u>	11
	Column Totaal	30 100%	25 100%	48 100%	24 100%	16 100%	7 100%	28 100%	13 100%	191

kaar met onze verschillende achtergronden tegen te komen en met elkaar te spreken over vragen die ons allemaal aan zouden moeten gaan: hoe trekken we nieuwe studenten, hoe richten we een opleiding sociologie in, wat kunnen werkgevers van onze stagiairs en afgestudeerden verwachten. In haar activiteiten moet de NSV de verbinding tussen alle Nederlandse sociologen te zoeken: vandaar een studiedag over de sociologie-opleidingen met alle betrokken vakgroepen en vandaar de NSV-Marktdag met sessie-organisatoren uit alle mogelijke hoeken van de sociologie. Daarin kan de NSV haar eigen niche vinden: haar eerste en belangrijkste taak is de Nederlandse universitaire sociologie bij elkaar te brengen.

Buitenuniversitaire sociologen

Meer dan 40 procent van de leden van de NSV bestaat uit buitenuniversitaire sociologen. Zij zijn echter veel minder zichtbaar in onze verenigingsactiviteiten: veelzeggend is bijvoorbeeld dat op de NSV-Marktdag nauwelijks buitenuniversitaire sociologen zijn afgekomen. Er is natuurlijk alle reden voor de NSV om ook aan buiten-universitaire sociologen een goed onderdak te bieden. Om dit kunnen realiseren, zullen zij echter op hun eigen interesses en belangen moeten worden aangesproken. Het problematische is echter dat buiten-universitaire sociologen geen gemeen-

schappelijke interesses en belangen hebben. De een is docent sociologie in het HBO, de tweede marktonderzoeker, weer een andere organisatieadviseur, een volgende is beleidsambtenaar bij een gemeente, kamerlid, minister, hoofdredacteur van een landelijk ochtendblad, hoofdcommissaris van een hoofdstedelijke politie, handbalver slaggever bij Studio Sport of koningin van Nederland. Sociologen zijn op vele markten thuis en bekleden vele unieke posities. Het lijkt geen twijfel dat een gedegen sociologie-opleiding een belangrijke steun en voorbereiding is bij de uitoefening van al deze functies, maar wat in hemelsnaam is een gemeenschappelijk noemer waarop men de betrokkenen als beroepsvereniging zou moeten aanspreken?

De oplossing die ik daarvoor heb, is een eenvoudige: men moet ze aanspreken op het feit dat ze allemaal sociologie gestudeerd hebben, want dat is het enige dat ze echt gemeen hebben. Voor sociologen in de buiten-universitaire diaspora moet de NSV in eerste instantie meer een disciplinaire vereniging dan een beroepsvereniging zijn, dat wil zeggen een verbinding bieden met het vak zoals het momenteel aan de universiteiten wordt beoefend. Onze activiteiten in dit verband zouden het karakter van nascholing en post-academisch onderwijs moeten hebben en juist op dat gebied zouden we de verschillende opleidingen bij elkaar kunnen brengen. In het komend najaar willen we van start gaan met

activiteiten volgens deze formule: Actualiteitencolleges waarin leidinggevende universitaire Nederlandse sociologen naar hun beste kunnen over de stand van het vak vertellen, speciaal ten behoeve van vakgenoten buiten de universiteiten. Natuurlijk zijn universitaire sociologen welkom bij deze Actualiteitencolleges: het is een unieke kans om eens een informatief verhaal uit een andere plaats, onderzoekschool, denkrichting of theoretische oriëntatie te horen, en we zullen niet nalaten daarvan een gemêleerd palet samen te stellen.

Een discipline met zes opleidingen en een zeer bescheiden instroom van studenten moet voortdurend op haar qui-vive zijn om haar plaats in academia te behouden. Daarvoor is een sterke beroepsvereniging nodig die op haar tijd met zusterdisciplines weet samen te werken, maar zich ook zelfstandig kan profileren. Meer dan een beroepsvereniging zou de NSV in mijn ogen een disciplinevereniging moeten zijn waarin niet alleen sociologen in persoon, maar ook sociologische instituties - zoals vakgroepen, opleidingen, onderzoekscholen en tijdschriften - vertegenwoordigd zijn en ook vertegenwoordigd willen zijn. □

Harry B.G. Ganzeboom is voorzitter van de Nederlandse Sociologische Vereniging. Deze tekst is een bewerking van de tafelrede gehouden op de NSV-Marktdag, gehouden 29 mei 1997 te Utrecht.